

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

Kabul ile Red Arasında: İslamî Feminizm, Yazar: Kadri YILDIRIM, ¹

(İstanbul: Avesta Yayınları, 390 sayfa)

ISBN: 978-605-2246-46-7

Harun TUNÇ

ORCID: 0000-0002-2268-9756

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana/Türkiye, tunc-harun@hotmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 14.05.2020 Düzeltme/Revised: 29.05.2020 Kabul/Accepted: 04.06.2020

Atıf / Cite as: Tunç, H. (2020). Kabul ile Red Arasında: İslamî Feminizm. Antakiyat, 3 (1), 147-152

Öz:

Bu çalışmada, yazarı Kadri Yıldırım olan Kabul ile Red Arasında: İslamî Feminizm adlı kitabın tanıtımı ve kritiği yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Feminizm, Kabul, Red, Kritik.

¹ Bu araştırma sürecinde TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde’ yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul izni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

Eser, son dönemlerde üzerine dikkatleri çeken “İslamcı feminizm”² olgusunu konu edinmektedir. Genel olarak içeriğini tanıtmak gerekirse, eser, önsöz, giriş ve üç temel bölümden oluşmaktadır. Yazar, giriş bölümünde, temel bazı kavramlara değinmektedir. Burada genel olarak feminizm kavramına değinmekte, ataerkil ve anaerkil kavramlarını tarihsel açıdan değerlendirmekte, farklı dinî feminizmlerin ortaya çıkış zeminini ele almaktadır (s. 19-43). Birinci bölümde semavî dinlerdeki kadın-erkek meselelerine özetleyip daha sonra her dinin kendi feminizmine işaret etmektedir. Yazar bu bölümün başlangıcında Zerdüştlük, Yahudilik ve Hristiyanlık bağlamında kadın ve feminizme çok kısa değindikten sonra (s. 45-62) bu bölümün geri kalanını kitabın ana konusu olarak İslamcı feminizme ayırmaktadır. İslam’ın ilk yıllarından başlamak suretiyle 20. yüzyıla kadar Müslüman kadın hakları noktasında öne çıkan isimler ve değindikleri konuları ele almaktadır. Burada, kısaca, İslamcı feministlerin geçmişe dönük referans aldıkları kişiler ve önem arz eden sözleri, fikirleri ve eylemleri derlenmektedir (s. 62-125). Buna göre yaratılış, hayat hakkı, iftiraya karşı kadını koruma, eğitim-öğretim hakkı, eş seçimi, çalışma hayatı, mükâfat ve ceza, siyasal haklar, sosyal haklar gibi konularda erkek-kadın eşitliği temellendirilmeye çalışılmaktadır. Yine İslamcı feministlerin kadın haklarını savunmada referans kabul ettikleri öne çıkan isimlere göz atılmaktadır. Ayrıca bir yandan erkeklere hocalık yapmış ve İslam tarihinde önemli fonksiyonları olmuş kadınlara dikkat çekilirken aynı şekilde Müslüman kadın lehine önemli fikirleri olmuş erkek isimlere dikkat çekilmektedir.

İkinci bölümde, İslamcı feministlerin makalelerinden, röportajlarından yola çıkılarak İslamcı feministlerin ne ile ilgilendiklerine, hangi alanlara yoğunlaştıklarına, düşüncelerine, yöntemlerine, taleplerine, hangi temeller üzerine İslamcı feminizmi inşa ettiklerine, İslamcı feminizm üzerine yapılmış kongrelere ve belli başlı İslamcı feminizm teşkilatlarına bakılmaktadır (s. 127-268). Üçüncü bölümde ise önce İslamcı feministlerin, yayıldığı çeşitli ülkelere göre kategorik olarak ele alınmak suretiyle, hayatlarına, eserlerine, İslamcı feminizm olgusu için “katkılarına”, “duruşlarına” bakılmaktadır (s. 269-350). Üçüncü bölümün ikinci kısmında ise İslamcı feministler yoğunlaştıkları alanlara göre (tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf) tasnif edilmek suretiyle bazı isimler ve görüşleri ortaya konulmaktadır (s. 350-378). Nihayetinde de eserin kaynakçası verilerek eser sonlandırılmaktadır (s. 379-390).

Eser hakkında bu kısa, genel bilgilerden sonra daha kapsamlı bir değerlendirme yapmak yararlı olacaktır. Öncelikle, bir anlamda eserin tamamen şekilsel yönünü ilgilendiren şu konuları ifade etmek yerinde olacaktır. Araştırmacı, İslam’da kadın-erkek eşitliğinin temellerinin olduğunu, özellikle Kur’an’ın modern yorumları başta olmak üzere çeşitli görüşler ve kendi yorumlamaları çerçevesinde vurgulamaktadır. Ancak “sahici” olarak bir İslamcı feminizm olgusunun geçmişte olup-olmadığı veya gelecekte olup-olamayacağı noktasında Önsöz’deki bazı ifadeler istisna tutulursa genel itibarıyla tarafsızlığını özenle korumak istemektedir. Önsöz’de, yazar, hâlihazırda Türkiye’de İslamcı feminizm içinde ismi

² Araştırmacı eserinde “İslamî feminizm” terkinini tercih etmiştir. Benim burada “İslamcı feminizm” demem tamamen bu konuda daha önce yapmış olduğum çalışmaya da bağlı kalarak tercih etmemle ilgilidir. Söz konusu çalışma için bkz. Tunç, H. (2018). “İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma”, *Antakiyat*, 1(2): 235-247.

geçenlerin söyleşilerini, makalelerini, örgütlenmelerini vs. “yeterli” olmasa da “memnuniyet verici” olarak karşılamaktadır. Hemen devamında, Türkiye’de ilk kez kendini “Müslüman feminist” olarak tanımlayan “*Havle Kadın Derneği*”nin kurulmasını da memnuniyetle öğrendiğinin altını çizmektedir (s. 16). Ayrıca hazırlamış olduğu bu eseriyle ilgili vermiş olduğu bir röportajda da³ küçük bazı nüansların dışında İslamcı feministlerin ortaya koydukları görüş, içtihat ve yorumları çok anlamlı ve isabetli bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat az önce de belirtildiği üzere yazarın Önsöz’deki bu ifadeleri ve eserle ilgili röportajdaki ifadelerinin yanı sıra Kur’an’ın modern yorumları merkezinde İslam’da kadın-erkek eşitliğinin “zaten var” olduğu şeklindeki belirgin inancı, Türkiye’de bir İslamcı feminizmin olup-olmadığı, olabileceği-olamayacağı noktasına yansımamaktadır.

Bu çerçevede, eserin asıl başlığı “İslamî Feminizm” iken bu başlığın üst başlığı “Kabul ile Red Arasında”dır. Fakat bu sefer tam aksine asıl başlığın büyük harflerle (İSLAMÎ FEMİNİZM) üst başlığın daha küçük puntuyla ve küçük harflerle (Kabul ile Red Arasında) yazılmış olduğunu da görmezden gelmemek gerekmektedir. Devamında, tespit edilebilecek şu noktalar tekrar birinci söyleneni desteklemektedir: Yazar, eserin kapağına “en ve boy” açısından belirgin ancak “derinlik” açısından belirgin olmayan, sürrealist figüratif teknik denilebilecek bir teknikten yararlanılmak suretiyle, iç içe çizilmiş kadın yüzlerinden oluşan bir çizim koymuştur. Kadınların yüzlerindeki ifadeler çeşitlidir. Örneğin bir yüz ifadesinde “nötrlük”, bir diğerinde “düşüncelilik”, bir başkasında “pozitiflik”, bir diğerinde “negatiflik” tespit edilebilmektedir. Hatta iki yüz ifadesinde ise gözler kapalı olmak suretiyle bir tür “umursamazlık” göze çarpmaktadır. Bütün bunlar adeta toplumda İslamcı feminizm noktasında bir kafa karışıklığının olduğunu ima etmek isterken yine kabulü ile reddi arasında komplike bir görüntünün olduğunu anlatmak istemektedir. Diğer taraftan eserin kapak rengi de gri olarak belirlenmiştir. Yine bilinmektedir ki gri rengi siyah ile beyaz arasına işaret ederken genellikle meselelerde taraf olmaktan kaçınmayı da anlatır. Bütün bunlardan sonra yazarın esere bir “genel değerlendirme” veya “sonuç” yazmadan eseri sonlandırmak istemesi de yazarın az önce anlatılmaya çalışılan birtakım hassasiyetleri noktasında söylenenler için başka bir dayanaktır.

Öte taraftan yazara, Türkiye’de İslamcı feminizmin çoğunlukla Batı merkezli olarak ve daha çok İngilizce, Fransızca literatürden çevrilmiş eserler üzerinden konuşulduğu şu günlerde, bu olgunun bizzat çıkış coğrafyasına yönelip⁴ Arapça literatürdeki yayınlardan beslenerek eseri önümüze sermesi noktasında hakkını teslim etmek gerekmektedir. Yazar kısmen Türkçe veya Batı’dan Türkçeye çevrilmiş konuyla ilgili birtakım eserlerden de faydalanmıştır ancak sayısı çok sınırlıdır. Yararlandığı eserlerin tamamına yakını Arapça iken bunun içinde az bir kısmı da Farsça kaynaklardır. Bundan hareketle yazar eserin kaynakçasına sadece Arap harflerine dayalı literatürden edindiği yayınları ve Farsça orijinaldeki yayınları

³ Veysi Dündar-Kadri Yıldırım röportajı: <https://www.ocakmedya.com/veysi-dundar-prof-kadri-yildirim-ile-islami-feminizm-ve-kadin-haklari-konularini-gorustu/> [Erişim: 14.05.2020].

⁴ Nitekim Margot Badran “İslâmî feminizm” kavramının ilk kez 1992 yılında İran’daki *Zanan* dergisinden Shahla Sherkat ve Suudi Arabistan’da ise 1996 yılında Mai Yamani tarafından “Feminism and Islam” kitabında kullanıldığını belirtmektedir.

sıralamıştır. Latin harflerine dayalı yayınları sadece eser içinde sayfa altında dipnot vermekle yetinip eserin sonundaki kaynakçaya almamıştır. Bu durumun Latin harflerine dayalı kaynakça ile Arap harflerine dayalı kaynakçanın bir arada verilmesi önünde birtakım “teknik” problemler doğurmasına bağlı olarak tercih edildiği anlaşılabilir. Ancak yine de ayrı bir sayfada ve ayrı bir kaynakça başlığı altında verilmesinin daha “faydalı” olacağı gerçeğini değiştirmeyecektir.

Alanı “Arap Dili ve Edebiyatı” olan Yıldırım’ın bu avantajını da kullanmak suretiyle önümüze serdiği bu çalışma için çok büyük bir emek sarf ettiğini görmek ve hayırlı bir sonuca vesile olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Eser, “İslamcı feminizm olgusunun köklerine” inmekle Arapça ve Farsça kaynakları tercüme etmek suretiyle Türkiye okurları için önemli bir özgünlük ortaya koymaktadır. Ancak tam da bu esnada, araştırmancının Türkiye bağlamına geldiğinde eserin bu göz kamaştırıcı tarafına bir gölge düşmektedir. Türkiye’de İslamcı feminizm içinde anılanlar ile ilgili bilgi ve görüşleri toplama noktasında çoğunlukla daha önce bu isimlerin çeşitli gazetelere vermiş olduğu röportajlara başvurulmaktadır. Bu röportajlar çok cüzi birtakım şekilsel düzenlemelerden geçirmek kaydıyla hemen hemen olduğu gibi alınıp esere yerleştirilmektedir. Bu bölümün de belli başlı bir yer kapladığı (yaklaşık 45 sayfa) görülmektedir. Oysa çalışmanın içerik çizgisini korumak adına bile olsa bazı sorular hazırlanıp Türkiye’deki İslamcı feministlerden bir kısmıyla da olsa iletişim kurularak yazılı veya sözlü olarak bazı fikirler toplanabilirdi.

Yazar “Giriş” bölümünde belli başlı feminizm dalgalarını ele alırken birinci ve ikinci dalga feminizmi (modern feminizm) anlaşılır düzeyde özetlerken bilakis İslamcı feminizmin de bir başka türü olarak içinde konuşulduğu post-feminizme çok kısa değinmektedir (s. 19-24). Tarihte gerçekten anaerkil bir dönem olup olmadığı noktasında süregelen tartışmalar çerçevesinde, yazarın anaerkil bir dönem olduğu/olabileceği varsayımına iştirak etmesi dikkat çekicidir. Eski Taş Devri’nin çoğunlukla ataerkil, daha sonra bazı göstergeler ışığında Yeni Taş Devri’nin anaerkil olduğunu ve Neolitik Çağ ile birlikte tekrar ataerkil düzenin yerleşik hale geldiğini ileri sürmektedir (s. 24-30).

Öte taraftan yazar eserin asıl konusu olan İslamcı feminizm dışında başka dinî feminizmlere de temas etmektedir. Bunlardan Zerdüşî feminizmin henüz bir düşünce ve hazırlık aşamasında olduğunu belirtmekte, Hristiyan feminizm ve Yahudi feminizm gibi kavramlar üzerine daha vurgulu eğilmekte ancak üçünü de yeterince temellendirmemektedir (s. 45-62). Gerçekten Zerdüşî feminizm, Hristiyan feminizm ve Yahudi feminizm gibi dinî feminizmler var mıdır? Sorusuna yeterince cevap vermeyen bu bölümler, diğer dinler içinden tam anlamıyla bir feminizm çıkamamasına karşılık İslam dünyasında İslamcı feminizm olgusunun çıkabildiğini ileri süren farklı görüşlerin çerçevesini şimdilik kıramamaktadır. Nitekim bazen bu dinlerden bir feminizm çıkamamasına karşılık İslam dünyasında İslamcı feminizmin çıkabilmiş olmasını tam da kendi orijinalliyini göstermek adına dikkat çekici bulanlar görüşler olabilmektedir.

Yazar dinlerde kadın konusuna eğilirken İslamiyet'in kadın-erkek ilişkileri çerçevesinde tartışmalı öğretiler ve geleneksel yorumlar noktasında İslamiyet dininin tahrif edilmiş olan diğer dinlere nazaran daha "olumlu" yönlerini sık sık Kur'an'ın modern yorumlarından yararlanarak göstermeye çalışmaktadır. Bazı olumsuzlukları ise "İsrâiliyat" olarak görülmesi gerektiğinin ve İslam dünyasına da bir şekilde dışarıdan yerleştiğinin kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir (s. 45-101). Bu noktada bir itiraz olarak değil ancak farklı bakış açılarının da göz önünde bulundurulması gerektiği düşüncesiyle tespit edilen bir konuyu daha değerlendirmek gerekmektedir. Yazar, başvurduğu kaynaklar ve referans verdiği yorumlar çerçevesinde kutsal metinlerde, özellikle -Kur'an'da-, kadın-erkek eşitliğini temellendirmeye çalışırken bu yorumlardan çok farklı yorumların da bulunduğunu hatırlatmayı ihmal etmektedir. Hal böyle olunca, İslamiyet sınırları içinde "kadın-erkek eşitsizliği" bağlamında tartışılan şahitlik, miras, çok eşlilik, şiddet vs. pek çok konuda "kutsal metinler ne kadar çağa uygun yorumlanırsa yorumlansın bu yorumların ayaklarının yere sağlam basmadığını ileri süren" yorumlamalar da bulunduğunun hatırlanmasını engellemektedir. Zira Kur'an'ın modern yorumlarına katılmayan bu anlayışa göre bu bağlamdaki kutsal metinlere ne kadar farklı veya yeni anlamlar kazandırılırsa kazandırılınsın bir bütün olarak düşünüldüğünde İslamiyet'in de tarihsel bağlam gereği ontolojik anlamda erkeği kadından üstün olarak tasvir ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Elbette Kur'an'ın modern yorumlarına göre bu gerçek çoğu zaman Nisâ 1. ayet ile çürütülmeye çalışılmaktadır. Bu ayetten çıkarılan "eşitlik" ile birlikte "kadın-erkek" noktasındaki geri kalan çoğu mesele için bir zemin hazırlanmış olmaktadır. Yazar da yaratılış noktasında bu ayetten ve bu ayetle ilgili modern yorumlamalardan faydalanmaktadır. Oysa yaygın bir kanaatle bu ayetten İslamiyet'te kadın-erkek eşitliği çıkarılmak istense de bazı Müslüman düşünürler özellikle Arapça orijinalinden [yaratılış anlamında] kadın-erkek eşitliğinin değil bilakis Yahudilik'te olduğu gibi önce erkeğin daha sonra kadının yani -kaburga kemiği ifade edilmese bile- "kadının erkekten yaratıldığı" anlamına matuf olduğunu anlamaktadırlar. Ayetteki zamirler yerli yerine oturtulduğunda ve "müzekkerlik-müenneslik" işaretleri doğru tespit edildiğinde, ayetin, "Allah, önce Adem'i yarattı, sonra eşi Havva'yı da Adem'den yarattı" gibi bir anlam barındırdığını ifade etmektedirler. Uzun bir tartışmayı kapsayacak olan bu konunun burada uzun uzadıya değerlendirilmesinin imkânsızlığını belirtirken bir kez daha önemle belirtmek gerekiyor ki bu tespitlerin burada ifade edilmesi eserin paradigmasına bir karşı çıkış değil bilakis eserin savunduğu paradigmanın dışındaki paradigmaları da hatırlayarak ilerlediği sürece akademik bilimsel gücüne güç katacağı düşüncesi ile ilgilidir.

Sonuç olarak eserin İslamcı feminizm olgusu üzerine kelimenin tam anlamıyla bir "bilgi deposu" olduğunu belirtirken eserin genelde sosyal bilim ve feminizm çalışmalarına özelde İslamcı feminizm sahasındaki çalışmalara çok önemli bir katkısının olacağını söylemek gerekmektedir. Bütün bunlardan sonra bizzat İslamcı feministler üzerinden inşa edilen eserin isminin "~~Kabul ile Red Arasında~~ İslamî Feminizm" şeklinde olmasının daha uygun olacağı söylenebilir. Nitekim eser, hemen hemen tümüyle, konu edindiği "İslami feminizm" için referans olabilecek malzeme ve kişiler üzerinden kendini inşa ederken bu olguya karşı olma

veya eserin deyimiyle “red etme” noktasındaki kişilere ve malzemelere neredeyse hiç yer vermemektedir. Sadece bir paragrafla İslamcı feminizmi eleştiren “mutaassıp” bir gruba işaret edilmektedir (s. 267-268). Son kertede, okurunun bol olması temennisiyle eserin dilinin kolayca anlaşılabilir kadar sade olduğunu ifade etmeden geçmemek gerekmektedir.